

3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Проект Закону від 14. 11. 2016 р. № 0119. URL: http://w1. c1. rada. gov. ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0119&skl=9 (дата звернення: 10. 04. 2019).

4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29. 06. 2004 р. N 1906-IV. Дата оновлення: 20. 07. 2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

5. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (реєстр. № 4952). URL: http://w1. c1. rada. gov. ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05. 04. 2001 р. N 2341-III. Дата оновлення: 26. 02. 2019. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

7. Кісілюк Е. М. Особливості гармонізації та врегулювання термінології щодо гендерно зумовленого насильства в рамках внесення змін до Кримінального кодексу України. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права: матеріали Всеукраїнської наук. -практ. конф., м. Дніпро, 25 трав. 2018 р. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 32-34.

8. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07. 12. 2017 р. N 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212²⁰): Закон України від 07. 12. 1984 р. N 8073₁-X. Дата оновлення: 07. 02. 2019. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

УДК 343. 122 (477)

Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4483-861X>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Генезис удосконалення прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному процесі свідчить про те, що вони в більшості своїй

законодавчо удосконалювались лише відносно підозрюваних і обвинувачених. Правам потерпілого увага приділялась лише в теоретичних розробках і наукових дослідженнях. При прийнятті чинного КПК України певна частина пропозицій науковців була врахована законодавцем, але його новели знову вимушують до дискусії щодо піднятих питань, оскільки їх регулювання залишається недостатньо вирішеним. До піднятих питань науковці звертались ще за час дії КПК України 1960 року, але й з прийняттям чинного КПК України у 2012 року дослідники цього напрямку продовжували наукові пошуки.

Зокрема на рівні кандидатської дисертації ці питання досліджено С. Є. Абламським «Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. (2014 р.); Д. Ю. Кавуна «Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні» (2016 р.), по окремим напрямкам: О. О. Сольонової «Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні» (2018 р.); на рівні монографії «Захисник як учасник кримінального провадження» ці питання досліджувались Єрохіним В. В. (2018 р.) та фрагментарно досліджували й інші вчені. У той же час, за час дії чинного КПК України до нього внесено понад 570 доповнень і змін, що не знайшло свого відображення в наукових вивченнях і дослідженнях, зокрема з питань пропорційності прав захисника – адвоката підозрюваного, обвинуваченого і захисника – представника потерпілого, та щодо захисту прав інших учасників кримінального провадження. Протягом тривалого часу кримінальне процесуальне законодавство України було спрямовано головним чином на забезпечення розслідування кримінальних правопорушень відносно винних осіб, що зумовило удосконалення в основному саме прав підозрюваного, обвинуваченого (1, с. 45), що ми підтримуємо.

Слід підтримати О. А. Старокожева, який зазначив, що інтереси осіб, які потерпіли від злочину, захищені законом менш рішуче, недостатня чіткість визначеного процесуальним законодавством становища потерпілого, особливо стосовно відшкодування завданої йому шкоди, що призводить до недостатньої гарантованості реалізації потерпілим їхніх прав (2, с. 401-410). Ще за часів дії КПК України 1960 р. М. І. Гошовський та О. П. Кучинська зазначали, що однією з важливих умов успішного розслідування матеріалів кримінального провадження є своєчасність виявлення осіб, потерпілих від злочину. Своєчасне визнання особи потерпілою необхідно і для більш повнішого забезпечення прав і законних інтересів потерпілої особи. Тому важливе значення має питання про те, за наявності яких даних особа підлягає визнанню потерпілою (3, с. 49). Таку наукову позицію підтримав й О. Гогусь, зазначивши, що вирішення питання про визнання особи потерпілою не можна залишати на кінець розслідування кримінального провадження, оскільки це обмежує права потерпілого і може негативно позначитися на результатах слідства (4, с. 59), що ми підтримуємо.

До цього, на нашу думку, слід додати, що вирішення вказаного питання буде сприяти дотриманню положень чинного КПК України щодо проведення досудового розслідування у «розумні строки», виконанню вимог ст. 2 та в цілому підвищить ефективність досудового розслідування. Досліджуючи права потерпілого, С. В. Давиденко зазначив, що в умовах проведення сучасної судово-правової реформи в Україні й у зв'язку з прийняттям нового КПК України особливої актуальності набувають питання розширення прав і зміцнення правового статусу постраждалої особи, вдосконалення механізму реалізації потерпілими своїх прав, створення гарантій прав людини в кримінальному судочинстві (5, с. 47), що ми підтримуємо.

У цілому КПК України 2012 р. значно розширив та уточнив права та обов'язки потерпілого у кримінальному провадженні, у зв'язку з цим у нього з'явилося близько десяти значно нових прав, зокрема: знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення; застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Право на правову допомогу регулюється ст. 58 КПК України «Представник потерпілого». Слід зазначити, що у науковій літературі виділяють два види представництва прав, свобод і законних інтересів – за законом і за угодою. Представництво за законом здійснюється законним представником потерпілого, якщо той є неповнолітнім або особою, яка має фізичні чи психічні вади і не може самостійно захистити свої права й законні інтереси. Представник за законом зобов'язаний захищати права й законні інтереси потерпілого в усіх установах, зокрема й в органах досудового розслідування, прокуратури та суду. До законних представників належать: батьки, опікуни, піклувальники даної особи або представники тих установ і організацій, під опікою чи опікуванням яких вона перебуває (6, с. 355). Найчастіше до таких осіб відносять захисника-адвоката.

З приводу цього С. Є. Абламський зазначив, що у чинному КПК України, зокрема ч. 1 ст. 20, потерпілому не забезпечено право на кваліфіковану правову допомогу, що потребує внесення відповідних доповнень до КПК України з метою недопущення обмеження конституційного права кожного на правову допомогу (7, с. 138-143; 8, с. 48-49). У свою чергу, Є. В. Діденко запропонував ст. 58 КПК України доповнити положенням, що представником потерпілого має право бути й інша особа, яка має науковий ступінь з кримінального права або процесу чи стаж роботи слідчим, прокурором, суддею понад 20 років (9, с. 11).

Таким чином, розглядаючи основні тенденції наукового дослідження щодо процесуальних гарантій прав потерпілих на стадії досудового розслідування, з'ясовано, що не зважаючи на певну кількість новел, що запровадженні у КПК України 2012 року, зокрема щодо удосконалення захисту їх прав у кримінальному провадженні і прийняттям до нього на початок 2019 року понад 570 доповнень, змін, уточнень, залишаються невирішеними окремі, як теоретичні, так і прикладні питання з цього напрямку. Встановлені протиріччя та неузгодженість між положеннями КПК України і Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». У КПК України має місце неузгодженість та двозначність такого термінологічного апарату, як «захисник, він же адвокат», а кількість прав щодо захисту прав підозрюваного, обвинуваченого значно перевищує наявність прав з питань захисту потерпілої особи. За дослідженням визначено процесуальні та правові гарантії базових прав потерпілого на стадії досудового розслідування і зокрема те, що вони визначені Конституцією України, міжнародно-правовими актами у вказаній галузі, що ратифіковані Верховною Радою України, чинним КПК України, положеннями ст. 384 і ст. 387 КК України.

На нашу думку, слід класифікувати основні процесуальні гарантії правової допомоги потерпілого на такі: 1) подання і реєстрація заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення; 2) своєчасне оформлення слідчим, прокурором, слідчим суддею необхідних процесуальних документів, позову, клопотань, у тому числі за результатами прийняття рішень та проведення за участю потерпілого слідчих (розшукових) дій; 3) процесуальна діяльність прокурора як процесуального керівника досудового розслідування у кримінальному провадженні; 4) судовий контроль з боку слідчого судді під час досудового розслідування; 5) апеляційне оскарження ухвал слідчого судді на стадії досудового розслідування; 6) участь представника чи законного представника потерпілого у кримінальному провадженні; 7) право потерпілого на інформацію щодо результатів кримінального провадження. Статтею 248 КПК України не передбачено оскарження постанови прокурора про закриття кримінального провадження, у якому особу визнано потерпілою, тому шляхом внесення змін до цієї статті щодо порядку оскарження постанови прокурора до слідчого судді про закриття кримінального провадження, ми пропонуємо усунути таку прогалину.

На нашу думку, доцільно законодавчо закріпити, що не може бути представником потерпілої юридичної особи у кримінальному провадженні її керівник самостійно, або з іншою особою, яка уповноважена законом або установчими документами, якщо вони не є адвокатами, зокрема доповнити ст. 58 КПК України частиною 5, в якій передбачити законне представництво юридичної особи у разі обмеження

її дієздатності чинним законодавством (наприклад, банкрутства, ліквідації підприємства тощо).

Втім, підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань:

1. Застосування кримінально-процесуального законодавства, що передбачає захист прав потерпілого (за матеріалами узагальнення судової практики). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1 (11). С. 45-46.

2. Старокожев О. А. Забезпечення процесуальних прав потерпілого у кримінальному процесі. Актуальні проблеми права: теорія і практика. *Збірник наукових праць*. 2010. №17 С. 401-410. URL: <http://jlaw.snu.edu.ua/editions/?lid=30&lang=ua>.

3. Гошовський М. І. Потерпілий у кримінальному процесі України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1998. С. 49-50.

4. Гогусь О. Щодо механізму державного забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник прокуратури*. 2007. № 4. С. 58-60.

5. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінального процесуального доказування: дис. . . . канд. юрид. наук. спец. 12. 00. 09. Харків. 2007. С. 47.

6. Михеєнко М. М., Нор В. Т., В. П. Шибіко В. П. Кримінальний процес України: підручник. Київ.: Либідь. 2003. С. 355.

7. Абламський С. Є. Окремі проблеми удосконалення інституту юридичної допомоги потерпілому при застосуванні нового кримінально-процесуального законодавства України: матеріали Всеукр. наук. -практ. конф. *Актуальні проблеми застосування нового кримінально-процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*. м. Харків. 5 жовт. 2012 р. Харків.: ХНУВС. 2012. С. 138-143.

8. Абламський С. Є. Дискусійні питання реалізації потерпілим права на захист за чинним кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник ХНУВС*. 2013. №1 (60). С. 46-51.

9. Діденко Є. В. Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі: автореф. дис... кандид. юрид. наук: Спеціальність 12. 00. 09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Євгеній Володимирович Діденко. Ірпінь: Нац. універ. держ. подат. служби України. 2013. С. 18.